

Po naročilu
Občine Jezersko
pripravila
Anja Karničar

10. september 1919 in Občina Jezersko

Jezersko, avgust 2017

TREATY SERIES. No. 11 (1919).

TREATY OF PEACE

BETWEEN THE

ALLIED AND ASSOCIATED POWERS

AND

AUSTRIA

TOGETHER WITH THE

PROTOCOL AND DECLARATIONS ANNEXED THERETO

SIGNED AT SAINT-GERMAIN-EN-LAYE, SEPTEMBER 10, 1919.

[WITH MAP.]

Presented to Parliament by Command of His Majesty.

LONDON :

PRINTED AND PUBLISHED BY
HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE.

To be purchased through any Bookseller or directly from
H.M. STATIONERY OFFICE at the following addresses :
IMPERIAL HOUSE, KINGSWAY, LONDON, W.C. 2, and
28, ABINGDON STREET, LONDON, S.W. 1;
37, PETER STREET, MANCHESTER;
1, ST. ANDREW'S CRESCENT, CARDIFF;
23, FORTH STREET, EDINBURGH;
or from E. PONSONBY, LTD., 116, GRAFTON STREET, DUBLIN.

1919.

Price 1s. 6d. Net.

[Cmd. 400.]

Na seji Občine Jezersko je bil dne .... sprejet sklep, da se za datum občinskega praznika Občine Jezersko določi 10. september kot dan, ko je bila leta 1919 podpisana senžermenska mirovna pogodba. Ta je odločila o pripadnosti Občine Jezersko Kraljevini SHS in ji s tem omogočila stopiti na pot, ki je skozi leta privedla do Jezerskega kot samostojne občine v Republiki Sloveniji.

Dokument osvetljuje razmere in dogajanja ob koncu 1. svetovne vojne, ki so privedli do podpisa pogodbe, zastavke v pogajanjih o pogojih miru in boj za meje, predstavlja senžermensko mirovno pogodbo in njene posledice za občino Jezersko ter pretehta predlagan datum v razmerju do ostalih možnih izbir.

Konec prve svetovne vojne in razpad Avstroogrške

Leta 1917 sta februarjska revolucija ter z njo zlom caristične Rusije in vstop ZDA v prvo svetovno vojno pomenila temeljni preobrat v prvi svetovni vojni. Sklicevanje na pravico narodov do samoodločbe je dalo zagona narodnostnim prizadevanjem etničnih skupin znotraj Avstroogrške monarhije. Prve zahteve slovanskih narodov znotraj Habsburškega cesarstva so še načrtovale nacionalne tvorbe znotraj monarhije: tako npr. majniška deklaracija, ki jo na seji državnega zbora 30.5.1917 prebere Anton Korošec, predsednik Jugoslovanskega kluba, zahteva zedinjenje vsega ozemlja, na katerem živijo Slovenci, Hrvati in Srbi, v avtonomno državno telo pod žezlom habsburške dinastije; podobno na seji zahtevajo češki in ukrajinski poslanci.

S približevanjem konca vojne in vse verjetnejšim porazom centralnih sil nacionalne ambicije narodov znotraj monarhije narastejo in jeseni 1918 sledi sosledje ustanovitev samostojnih držav: Čehoslovaške, Poljske, Bolgarije, Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, naposled se 31.10. odcepi še Ogrska, s čimer Avstroogrška formalno razpade. 12. novembra je na (pretežno) nemško-govorečem delu razpadle monarhije oklicana republika Nemška Avstrija.

Država Slovencev, Hrvatov in Srbov se obdrži komajda dober mesec, nato se 1. decembra poveže v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Nobena od nastalih držav ni ob nastanku imela jasno definiranih meja: dokončne meja naj bi se začrtale na pariški mirovni konferenci, ki se je januarja 1919 začela v Parizu.

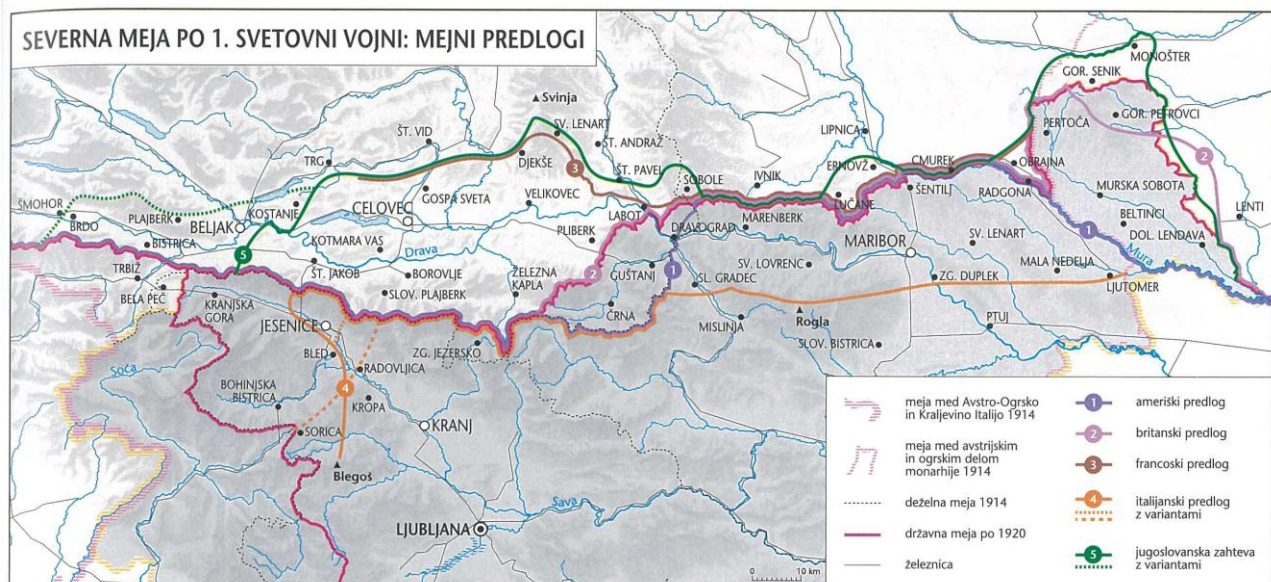
Boj za mejo: Koroška

Etnične meje, ki naj bi bile (povečini) podlaga za razmejevanje med novonastalimi državami, kakopak niso bile jasno zarisane. Ob tem je Italija na podlagi londonskega pakta prodirala na

ozemlje nekdanje Avstroogrške in večinska prizadavanja Kraljevine SHS so šla v smeri zaježitve njihovega prodora. Položaj Države in nato Kraljevine SHS je oteževalo dejstvo, da je bila kot antantna sila pojmovana le Srbija, medtem ko vojaške sile z avstroogrškega območja niso bile upoštevane kot zavezniška vojska – in v primerjavi z Italijo je bila Srbija kot antantna sila, ki je bila v vojni od vsega začetka ter za svoj vstop ni pribarantala obljube obsežnih ozemelj, v slabšem položaju. Ob sklenitvi premirja v začetku decembra 1918 je jugoslovanski vojski sicer uspelo prevzeti nadzor nad zagotavljanjem miru na območju Ljubljane in kasneje, po Maistrovi zasedbi Štajerske, na območju Maribora, pri določanju demarkacijske črte na Koroškem pa se je zapletlo.

Avstrijska stran je od začetka zagovarjala mnenje, da je Koroška nedeljiva, in da mora v celoti pripasti Avstriji. Narodna vlada v Ljubljani je zahtevala celotno slovensko etnično ozemlje še severno od Celovca in Pliberka. Ob sklenitvi premirja v začetku novembra 1918 demarkacijska črta vojaške zasedbe za čas do sklenitve miru na Koroškem ni bila definirana, določitev meje pa je postala naloga pariške mirovne konference.

V čakanju na odločitev antantnih sil na mirovni konferenci sta obe strani skušali okrepiti svoje argumente tako z vojaškimi akcijami kot z vzpostavitvijo lastne uprave. Pri slednji je bila Avstrija v prednosti: večina uradništva tudi v pretežno slovenskih krajih je bila nemška, jugoslovanski strani je manjkalo primernih ljudi. V nekaterih občinah so sicer na lastno pobudo razglasili pripadnost Državi SHS: tako Borovlje in Brdo. Slovenska narodna vlada je imenovala svojega predstavnika za Koroško, ki pa mu je koroška deželna vlada preprečila izvajanje oblasti. Slovenska narodna vlada je tako v ključnih trenutkih konec leta 1918 zamudila priložnost, da bi s hitrim vojaškim posredovanjem utrdila civilno oblast na slovenskem delu Koroške in se zmotno zanašala, da se bodo koroški Slovenci zmogli sami osvoboditi. (Sienčnik, 78-79) Z nekoliko zamude so nato sprožili vojaške napade in potem nekaj časa držali Koroško južno od Drave, a bili spet poraženi in večino Koroške osvojili šele sredi leta 1919 – v času, ko so na pariški mirovni konferenci že dogovorili najprej nevtralno cono, potem pa zasedbo in upravo po conah, ki jih je senžermenska mirovna pogodba določila kot cono A in B: avstrijska stran je dobila v upravljanje in zasedbo cono B, jugoslovanska stran pa cono A. (Ude, 131-214)

Slika 2: zemljevid „Boji za slovenske meje po 1. svetovni vojni
Vir: Dolinar, France [et al]: Slovenski zgodovinski atlas. Nova revija, Ljubljana, 2011

Edina izjema pri tej spodleteli (vsaj na dolgi rok) vojaški akciji je bila zasedba Mežiške doline: 6. novembra 1918 so ustanovili narodni svet za Mežiško dolino ter pripadajočo narodno stražo, istega dne poslali po nadporočnika Malgaja, ki je zvečer prišel s 40 možmi in 4 strojnicami v Dravograd in ga zasedel ter 7. novembra dosegel in zasedel še Prevalje; v naslednjih dneh so uspešno utrdili položaje. Slovenska oblast se je v Mežiški dolini pretrgala samo za nekaj tednov v maju – in Mežiška dolina je postala ob Občini Jezersko edini del Koroške, ki je brez plebiscita pripadel Kraljevini SHS. (Ude, 139 – 140).

In čemu ima Jezersko pripisati svojo dodelitev Kraljevini SHS neposredno, brez plebiscita?

Že jeseni 1918 je avstrijska stran ugotavljala, da je Jezersko znotraj Koroške posebno - 25.10 so s koroške deželne vlade tako pisali predsedstvu izvršnega odbora narodne skupščine na Dunaju: „Upoštevajoč, da Slovenci na Koroškem z izjemo Jezerskega nimajo strnjeno naseljenega ozemlja in da ima dežela proti jugu s svojimi gorskimi grebeni naravno mejo, proglašča deželni odbor Koroško za nedeljivo.“ (Ude, 137) Slab mesec kasneje (po jugoslovanski zasedbi ozemlja do Drave) pa je Jezersko že izvzeto iz ozemeljskih zahtev Avstrije: „Vladni predlog za zakon o državnem ozemlju z dne 22. novembra 1918 je glede Koroške začasno določal, da ozemlje republike Nemške Avstrije obsega vso Koroško z izjemo občine Jezersko, ki leži onstran Jezerskega grebena.“ (Ude, 151) O razmejitvi so potem dokončno odločile antantne sile, a dejstvo, da se je Avstrija že sama odrekla jezerski občini, je bistveno pripomoglo k temu, da je Občina Jezersko pripadla Kraljevini SHS.

Senžermenska mirovna pogodba

Senžermenska mirovna pogodba je določala mirovne pogoje med zmagovalnimi zavezniškimi silami in Nemško Avstrijo: podpisana je bila 10.9.1919 v kraju Saint-Germain-en-Laye na severozahodnem obrobju Pariza, Republika Avstrija (pridevek „Nemška“ so morali po mirovni pogodbi umakniti iz uradnega imena) jo je ratificirala 5.11.1919, v veljavo pa je stopila 16.7.1920. Države podpisnice so Avstrija na eni strani ter antantne sile na drugi: glavne zavezniške države ZDA, Britansko cesarstvo, Francija, Italija in Japonska, ter pridružene zaveznice Belgija, Kitajska, Kuba, Grčija, Nikaragva, Panama, Poljska, Portugalska, Romunija, Kraljevina SHS, Siam (današnja Tajski) in Češkoslovaška.

Ob določitvi meje nove Avstrije, h kateri se še povrnemo, je pogodba zavezovala Avstrijo k sprejetju sokrivde za začetek prve svetovne vojne in s tem povezanemu plačevanju reparacij zavezniškim silam, priznanju novonastalih držav na ozemlju nekdanje Avstroogrske ter k predaji vojne mornarice. Odpovedati se je morala vsemu ozemlju, pravicam in premoženju, ki ga je Avstroogrska imela v neevropskih državah. Prepovedani so bili civilno in vojno letalstvo, tankovske enote in splošna vojaška obveznost, obseg vojske pa omejen na 30000 vojakov. 88. člen je Avstriji prepovedoval združitev s katerokoli drugo državo brez privolitve Društva narodov, s čimer so zavezniki skušali preprečiti nameravano združitev z Nemčijo. Nadalje je pogodba urejala pravice manjšin, vračilo vojnih ujetnikov in ureditev vojnih grobišč ter razdelitev dela državnega premoženja (npr. železnice) med države naslednice Avstroogrske.

Avstrija je s pogodbo tako izgubila ozemlja Trentina in Kanalske doline (k Italiji) ter vsa ozemlja, ki so postala del novonastalih držav (Češkoslovaške, Romunije in države SHS), medtem ko je z odcepitvijo Ogrske že prej izgubila ogrski del monarhije. Za Koroško je bila odločitev antantnih sil sledeča: Jezersko in Mežiška dolina pripadeta neposredno Kraljevini SHS, na ozemlju ostale Koroške pa bo izveden plebiscit, in sicer najprej v coni A (razmejitev na spremljajočem zemljevidu) in nato, če bodo prebivalci cone A glasovali za priključitev k Kraljevini SHS, še v coni B.

Slika 3: zemljevid, ki je bil priloga senžermenske mirovne pogodbe
Vir: <http://www.hipkiss.org/cgi-bin/maps.pl?date=1919>

Jezerjanom in Jezerjankam je bila tako prihranjena pravica do odločanja o tem, v kateri državi želijo živeti: dvomljiva pravica, saj bi tistih nekaj sto dodatnih glasov, tudi če bi bili vsi za SHS (kar ni samo po sebi umevno: več kot 12000 koroških Slovencev in Slovenk je glasovalo za Avstrijo), ne spremenilo plebiscitnega izida.

Jezersko po 10. septembru 1919

Jezersko je po razsodbi senžermenske mirovne pogodbe zaživelo v Kraljevini SHS in se tako izognilo ponemčevanju, ki so jim bili podvrženi koroški Slovenci v Avstriji. Kljub obljubam pred plebiscitom o enakovrednosti in zaščiti pravic do razvoja etničnih manjšin je namreč avstrijska politika po prevzemu oblasti ukinila slovenski jezik v šolah in uradih, odstavila ali premestila slovensko govoreče uradnike, učitelje in duhovnike, onemogočala ustanavljanje zasebnih slovenskih šol, ovirala razvoj slovenskih kulturnih, gospodarskih in političnih organizacij ter gospodarsko onemogočala zavedne slovenske kmečke posestnike. Pri raznarodovalni politiki so ji šla na roko določila senžermenske pogodbe, ki kljub nekaj predpisom o varstvu jezikovnih in verskih manjšin ni priznala potrebe po posebnem varstvu narodnih manjšin: v primerjavi z avstroogrsko zakonodajo, ki je vsaj na papirju zagotavljala enakopravnost etničnih skupin in tudi v praksi izvajala dvojezičnost, mirovna pogodba Avstrije ni zavezovala k (so)uporabi jezika manjšin v šolah in uradih, kar je Avstrija v svoji zakonodaji s pridom izkoristila v ponemčevalne namene. (Broman, 62-77)

Tudi nasploh se je nova Avstrija soočala z gospodarsko krizo, z dediščino megalomanskega uradniškega aparata in bremenom reparacij, ob tem pa so se kljub izrecni prepovedi senžermenske pogodbe aktivno povezovali z Nemčijo, najprej gospodarsko, nato tudi politično – vse do 1938, ko je Tretji rajh priključil Avstrijo in so določila senžermenske mirovne pogodbe dokončno izgubila veljavo. Je pa imelo življenje v Avstriji v primerjavi s tistim v Kraljevini SHS in kasneje Kraljevini Jugoslaviji tudi svoje prednosti: Avstrijci so zgradili trden sistem socialne države in ženske so imele volilno pravico vse od leta 1918.

Tudi življenje v Kraljevini SHS je imelo svoje pomanjkljivosti: že z vidovdansko ustavo 1921 se je sesula iluzija o enakopravnosti narodov v novi državi, saj je ustava priznavala zgolj enoten jugoslovanski narod in oblikovala strogo centralizirano upravo, ukinila slovensko narodno vlado ter slovensko ozemlje razdelila med dve oblasti, mariborsko in ljubljansko, ter s tem onemogočila narodno povezovanje in avtonomno odločanje. Nasprotno pa se je Slovenija znašla na čelu države po razvitosti gospodarstva in pismenosti, kar je s pridom izkoristila za razvoj industrije in ostalih panog. Končno se je bilo mogoče šolati v slovenskem jeziku vse do konca univerze, razcvetelo se je kulturno in športno življenje, razvijal se je turizem.

In usoda same Občine Jezersko v novi državi? Občine kot oblika upravne oblike na najnižji ravni so nastale v času Ilirskih provinc na temelju katastrskih občin; po vrnitvi avstrijske oblasti so ukinili organizacijo teh *komun*, niso jih pa povsem odpravili. (Vilfan, 379–380) Občine v tem obdobju so imele le malo pristojnosti. Drugače potem po marčni revoluciji 1848, ko je zemljiška odveza omogočila ustanovitev in delovanje občin s polnimi pooblastili. Občine so bile osnovane na osnovi katastrskih občin – Občina Jezersko je združevala dve katastrski občini, Spodnje in Zgornje Jezersko. Naloge občine, ki se sicer z vsakokratno zakonodajo skozi leta v podrobnostih nekoliko spreminjajo, v splošnem obsegajo gospodarjenje z občinskim premoženjem, skrb za varnost osebe in lastnine, skrb za občinske ceste in poti in podobno, stroške pa občina krije iz svojega premoženja ali z dokladami na neposredne davke in trošarine. (Vilfan, 448–452)

Taka oblika Občine Jezersko je preživela prehod v novo državo: še več, vidovdanska ustava je ukinila davčni cenzus kot kriterij za volilno pravico, tako da je lahko volilo in bilo voljenih več Jezerjanov (in ljudi, ki so v občini imeli svoje premoženje). (Vilfan, 473) Občina Jezersko kot samostojna enota je bila dokončno ukinjena šele leta 1955, ko je z novim zakonom iz prejšnjih 386 nastalo 130 občin.

Pomen določitve izbranega datuma

Najbolj očiten predlog, ki bi ga lahko uporabili kot datum za praznovanje občinskega praznika, je prva omemba kraja v pisnih virih – dan, ko kraj postane del pisane zgodovine. Po dostopnih podatkih prva omemba Jezerskega datira v deveto stoletje, natančneje leta 811: Andrej Karničar se v Jezerski kroniki sklicuje na raziskovanje Albina Pogačnika, ki je v dokumentih oglejskega patriarhata našel omembo Jezerskega v povezavi z gradnjo kapele, ki jo je na mestu današnje stare cerkve dal postaviti oglejski patriarh. (Karničar, 1998, 18) Težava je, da ta podatek ni datiran: v kolikor obstaja datum vizitacije oziroma odloka, je zakopan v arhivskem gradivu oglejskega patriarhata.

Ostale prelomnice, ki jih najdemo v kroniki, imajo večinoma opraviti s katastrofami, ki so bolj ali manj daljnosežno vplivale na življenje Jezerskega, zato so, četudi za nekatere poznamo datum, komajda primerne za praznik (tako beljaški potres 1348, ki naj bi sprožil odtekanje vélikega jezera, pa kuga, turški vpadi, poplave, vojne ipd.).

Na Občino Jezersko je na podlagi javnega poziva prispelo več predlogov datumov za občinski praznik: 19.4. kot dan, ko smo se na referendumu leta 1998 odločili imeti samostojno občino; 28.5. kot dan začetka prodora vojske Kraljevine SHS (en odred (4200 vojakov) je bil poimenovan »Jezerski«), v katerem so prodrli do Celovca; 19. junij kot dan, ki je bil za občinski praznik razglašen že leta 1953 v spomin na 19.6.1944, ko se je partizanom pridružilo 28 domačinov Jezerskega; datum ustanovitve šole na Jezerskem (ki pa je bil dolgotrajni proces v več etapah, s poučevanjem začne kaplan Sever 1852, poslopje šole je zgrajeno 1860, prvi poklicni učitelj po uvedbi obveznega šolskega pouka postane 1868 Anton Hölzel), 24.9. kot godovni dan blaženega Antona Martina Slomška, ki je posvetil jezersko farno cerkev, ter 5.8., ko goduje farni zaveznik sveti Ožbolt.

Vsak od naštetih datumov nosi zgodovinsko in simbolno težo: dejstvo je, da je ozemlje današnje Občine Jezersko dom prebivalstva večinsko katoliške veroizpovedi in da oba s koledarjem svetnikov povezana datuma praznujeta to s katolištvom prepojeno krajevno tradicijo: sta pa za praznik Občine Jezersko, praznik vseh občanov in občank, zaradi apriornega izključevanja drugače-ali neverujočih neustrezna izbira. 28.5. kot datum začetka enega od prodorov na Koroško ni imel razen imena veliko skupnega z Jezerskim, niti ne daljnosežnih posledic; drugače pač 19.6. kot datum vstopa Jezerskega v narodnoosvobodilni boj, ki je pomembno zaznamoval tok dogodkov na Jezerskem med vojno in v precej povojnih letih. Izbiri tega datuma najbrž najbolj nasprotuje dejstvo, da iz takih ali drugačnih razlogov praznovanje vstopa v partizanske enote še danes ne more biti praznik vsakomur, in ker je naloga praznika povezovanje skupnosti, ne razgaljanje razlogov za postavljanje na nasprotna bregova, je ta predlog manj primeren. Povsem drugače je z zadnjim

predlaganim datumom: dan, ko smo po svoji volji izbrali (ponovno) ustanovitev Občine Jezersko, je priložnost za praznik, ki slavi skupno odločitev in aktivno participacijo pri oblikovanju skupne prihodnosti – v tem pogledu je simbolno celo močnejši od slavljenja dediščine senžermenske pogodbe, ki dejanja izbire ni omogočila. Datum odločitve za samostojno občino ima na svoji strani še živo memorijo, datum senžermenske pogodbe večjo težo zgodovinskih posledic. Oba sta dobra predloga: da je zmagala senžermenska mirovna pogodba, gre v tem zaključnem dvoboju pripisati dejstvu, da se 10.9. lepše vključuje v koledar prireditev kot 19.4. Slavje zgodnje jeseni nasproti slavljenju pomladi: morda je to tudi zgodovinsko gledano primerna odločitev - v nekdanji jezerski skupnosti, ki je bila stoletja večinoma samooskrbna, je bilo lažjega srca praznovati, ko je bila glavnina pridelkov pod streho.

Viri in literatura:

Bajt, Drago in Marjan Drnovšek [ur.]: Slovenska kronika XX. stoletja, 1900 – 1941. Knjiga 1. Nova revija, Ljubljana, 1997.

Broman, Cilka: Zgodovina Koroških Slovencev: od leta 1918 do danes z upoštevanjem vseslovenske zgodovine. Družba sv. Mohorja, Klagenfurt = Celovec, 1985.

Dolinar, France ... [et al]: Slovenski zgodovinski atlas. Nova revija, Ljubljana, 2011.

Karničar, Andrej: Gorenjski kraji in ljudje. 8, Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu. Gorenjski muzej, Kranj, 1998

Pleterski, Janko et al: Koroški plebiscit. Razprave in članki. Slovenska matica, Ljubljana, 1970.

Sienčnik, Luka: Koroški plebiscit 1920. Založba Obzorja, Maribor, 1980.

Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria together with the Protocol and Declarations Annexed thereto, Signed in Saint-Germain-en-Laye, September 10, 1919 [with Map]. <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1919/TS0011.pdf> (25.8.2017).

Vilfan, Sergej: Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma Stare Jugoslavije. Slovenska matica, Ljubljana, 1961.